
Wakker worden na de zondag

Kanttekeningen bij het WRR-rapport Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie

PROF. DR. IR. W.J. BEEK*

Voorgeschiedenis

Het door de WRR uitgebrachte rapport *Plaats en toekomst van de Nederlandse industrie* heeft een lange voorgeschiedenis. Deze is in het dikke boekwerk nauwelijks terug te vinden. Zij is echter wel van belang om inzicht te krijgen in de vraag, hoe „die Narren von über der Grenzen”, zoals een buurman ons onlangs noemde, tot een beetje eensgezindheid komen.

In 1972 wijdde het VNO een openbare vergadering aan het onderwerp: „Onderneming, economische groei en maatschappelijke ontwikkeling”. In hetzelfde jaar vindt in het paleis te Amsterdam een serie lezingen plaats over „Vraagstukken rond milieu en economische groei”, later bekend geworden als „Tussentijds bestek”. Vertegenwoordigers uit zeer verschillende maatschappelijke groepen blijken het eens te zijn over de noodzaak van voortgezette, selectieve groei, maar oneens over de selectiecriteria. Ondernemers houden hun pleidooien om het instituut van de private, zelfstandige onderneming te blijven zien als een onmisbare, maatschappelijke instelling. Die onderneming heeft eigen plichten en rechten, welke nodig zijn om haar primaire maatschappelijke doelstellingen (economische groei en werkgelegenheid, dus het verzekeren van de continuïteit) waar te maken.

In 1973 en 1974 werken ondernemers uit wat de nieuwe criteria ten aanzien van b.v. milieu, ruimtelijke ordening en internationale arbeidsverdeling voor hen in de praktijk zouden kunnen betekenen. Het NIVE, de contactgroep van Werkgevers in de Metaalindustrie, het NCD en SMO organiseren daarover studiedagen en brengen verslag uit. Bekend is in die dagen de werkgroep Toekomst van de SMO met zijn rapport *Werk voor de toekomst*, waarin een aantal industriëlen en vooraanstaande wetenschapsbeoefenaren in grote lijnen tot overeenstemming komt over een uitwerking van de nieuwe criteria.

De Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel volgt in 1974 met een preadvies over *Selectieve groei; theorie en praktijk*, dat een eerste summier poging vormt om het resultaat van de discussies uit de vorige jaren te vertalen in een industriebeleid. Criteria zijn: aansluiten bij het bestaande, de concurrentiepositie, blijven op het gebied van onderzoek, het energieverbruik en meer in het algemeen het grondstoffenverbruik, de milieubelasting en de arbeidsintensiteit. De conclusie luidt: we zijn smal en eenzijdig geïndustrialiseerd en we moeten oppassen wanneer de dienstensector sterk door-groeit. Er wordt gepleit voor structurele maatregelen ter bevordering van:

- het scheppen van meer toegevoegde waarde in onze traditionele bedrijvigheid: transport, overslag, primaire verwerking (de intermediaire sector), vervoer en handel;
- de voortbrenging en afzet van duurzame consumptiegoederen;
- het ontwikkelen, produceren en afzetten van investeringsgoederen en
- het voortbrengen van bewerkte (en onbewerkte) agrarische (kwaliteits)produkten.

De analyse waarop dit pleidooi stoelt ontvangt weinig waardering 1). De reden daarvoor is duidelijk: het is vrijwel onmogelijk om uitgaande van een macro-economische analyse te komen tot aanbevelingen op het mesovlak. In de discussie over het preadvies wordt het dan ook omgedraaid: wat goed gaat op het microniveau is goed voor het meso- en macroniveau: „De ondernemers van duurzame consumptiegoederen en bepaalde kapitaalgoederen werken al jarenlang aan de selectieve groei door met behulp van de technologische ontwikkeling de fabricagemethoden zodanig te veranderen dat de (werkelijke) prijs van het eindproduct nagenoeg constant blijft”. Toch vindt de vergadering (èn *ESB* op 12 juni 1974) dat het concrete beleid niet kan komen van industriëlen of wetenschappers. Het moet komen van politici, die ten onrechte toen niet aanwezig waren. Over de rol van de overheid in een industriebeleid voor de geïndustrialiseerde samenleving waren we het toen (èn nu, zie later in mijn betoog) lang niet eens.

Voor de aandachtige lezer zal het echter duidelijk zijn dat het pleidooi waartoe de niet-ambtelijke preadviseurs in 1974 kwamen, aanzienlijke overeenkomsten vertoont met de conclusies van het gepubliceerde WRR-rapport. In de kritieken op het WRR-rapport komt opnieuw de vraag naar voren of macro-beschouwingen wel kunnen leiden tot het selecteren van sectoren die we willen stimuleren: „De WRR houdt wel kwalitatieve beschouwingen over markten, maar het marktgebeuren met zijn fijnstructuur zit te weinig in zijn modellen. Vraagmodellen gaan er te gemakkelijk van uit dat investeringen tot afzet leiden”. Ik reageer vrij laconiek op die kritiek. Analyses zoals de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel die in 1974 gaf en zoals het WRR-rapport die nu geeft, kunnen geen gesloten bewijsvoeringen voor een keuze zijn. Daartoe schiet onze wetenschap te kort. Ze kunnen slechts bijdragen — met zorg en nauwgezetheid — tot een gewogen oordeelsvorming. Oordeel en keuze vragen nu eenmaal meer dan kennis. Ervaring, expertise en visie maken ook deel uit van onze oordeelsvorming. Wanneer een keuze maatschappelijk aanvaardbaar is gemaakt — het WRR-rapport zal daar zeker positief toe kunnen bijdragen — en wanneer blijvende meerderheidssteun voor die keuze is verkregen — laten de politici die taak nu eens echt op zich gaan nemen — is de uitvoering een taak voor velen, werkgevers, ambtenaren en wetenschappers. Daarom vind ik het een psychologische blunder, dat het WRR-rapport de indruk wekt dat werkgevers fatalisten zouden zijn, ambtenaren sukkels en wetenschappers onpraktisch.

Ik ga terug naar 1974. In dezelfde tijd waarin het preadvies *Selectieve groei; theorie en praktijk* verschijnt, komt ook het advies van de WRR over „de wenselijkheid van een beleidsno-

* De auteur is directeur van Unilever Research Laboratoria te Vlaardingen.

1) Zie onder meer *ESB*, 12 juni 1974 en *De onderneming*, 21 juni 1974.

ta over de structuur van de Nederlandse economie" 2). In beide kringen wordt de overeenkomst gezien tussen het probleem dat zich aandeede en het probleem dat we in 1947 hadden. Toen ging het om het scheppen van 450.000 nieuwe arbeidsplaatsen en het opheffen van een tekort op de betalingsbalans van f. 2,2 mrd.; in 1974 om het scheppen van minstens 250.000 arbeidsplaatsen (de verborgen werkloosheid niet meegerekend) en het opheffen van een betalingsbalanstekort van f. 1 à 2 mrd. (waarbij de f. 6 mrd. van de huidige inkomsten uit de export van aardgas nog moeten worden opgeteld). Toen was er een verwoest achterland met geringe koopkracht maar met Marshall-hulp, dat schreeuwde om grondstoffen en intermediaire produkten die wij konden leveren; in 1974 een koopkrachtig achterland, gebaseerd op een industrie die relatief veel toegevoegde waarde leverde en meer en meer achterwaarts integreerde. Wat in 1974 de achterstand van de voorsprong is, was na de oorlog de voorsprong van de achterstand. Er was een grote markt — de aanwezigheid daarvan blijft in belangrijke mate onze toekomstige economische ontwikkeling bepalen — en we investeerden ca. f. 15 mrd. (in guldens van toen). Eerst in 1960 kon het industrialisatieplan geslaagd worden genoemd, toen de welvaart voor het eerst weer iets hoger bleek dan kort voor de oorlog. Zó lang duurt zoiets. Ik concludeer dan ook, dat we niet voldoende hebben aan f. 2 mrd., indien we met Van der Zwan en de zijnen al weten wat we willen, maar dat er tussen nu en zeg 1995 een bedrag van minstens f. 2 mrd. per jaar extra zal moeten worden geïnvesteerd. De vraag is hoe daarvoor in de politiek en tussen de sociale partners een overeenstemming kan worden bereikt, die langer duurt dan een bevestiging!

Kohnstamm schrijft in de jaren vijftig: „To be or not to be. Zonder de durf, de visie en het beleid zal onze industrialisatie niet zijn". Dat kan men nu herhalen. Nu gaat het ondernemen pas echt beginnen. Zich een aandeel verwerven in een expansieve markt waarop ieder zich wil bewegen, is wel wat anders dan zich als concurrent staande houden in niet-expansieve markten. Ook Hoogland, die in de jaren vijftig promoveerde, is nu nog actueel. „Bij nuchtere beschouwing der feiten, moet de verwezenlijking van het (hier) ontwikkelde industrialisatieplan helaas een utopie genoemd worden, tenzij regering en parlement inderdaad „aux grands maux les grands remèdes" willen toepassen, waarvan tot dusver weinig is gebleken".

De *Achste nota inzake de industrialisatie van Nederland* (1963) was de laatste. De eerste grote industrialisatiefase van ons land is dan voltooid. Er volgt nog wel een *Nota inzake groei en structuur van onze economie* (1966), maar die kondigt alleen maar aan dat over dit onderwerp globaal gebabbel uit politiek Den Haag voortaan ons deel zal worden. De overheid ziet na 1963 voor zich zelf geen specifieke taak meer voor het voeren van een bestendig industriebeleid: niet meer en nog niet.

Lubbers neemt als minister van Economische Zaken in het kabinet-Den Uyl de draad weer op door het advies van 1974 van de WRR op te volgen en brengt zijn nota inzake de *selectieve groei* uit (1976). Die is bedoeld als een economische-structuurnota, maar daarvoor is zij nog veel te algemeen en te globaal. In feite geeft hij een verslag van een discussie die zoals uit het voorgaande blijkt, reeds vier jaar gaande was, en trekt daaruit niet meer dan de eerste voorzichtige algemene beleidsconclusies: nog steeds met veel lippen dienst aan de „nieuwe criteria". Hem komt echter de eer toe, dat hij daarmee als eerste het Ministerie van Economische Zaken (EZ) weer heeft proberen voor te bereiden op een taak die het na de oorlog te kort heeft vervuld. Te kort om te kunnen leiden tot blijvende expertise en tot een gecontinueerd nationaal industriebeleid. Dat is een taak die onafwendbaar terugkomt, zoals uit mijn beschrijving van de geschiedenis blijkt; volgens mij in een Ministerie van EZ dat gereorganiseerd wordt tot een ministerie van economische en technologische zaken.

Twee aanbevelingen uit het preadvies van de Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel krijgen in 1977 en 1978 een nadere uitwerking. Westerterp analyseert waar de procesindustrie in de toekomst toegevoegde waarde zou

kunnen vinden 3) en Ceres (studentenvereniging bij de Landbouw Hogeschool Wageningen) onderzoekt de betekenis van de landbouw als producent van grondstof voor de totale procesindustrie en van energie 4). Beide studies zijn nog te summier en behoeven een dieper gravend vervolg. Toch is reeds duidelijk dat zich op deze terreinen veel mogelijkheden voordoen, die op afzienbare termijn economisch en technologisch te realiseren zijn; zoveel mogelijkheden dat kiezen een noodzaak wordt.

Opvallend is dat de nota *Wetenschapsbeleid* (1975) en de *Innovatienota* (1979) geen aansluiting geven bij dit denken. Het Ministerie van Wetenschapsbeleid ziet de algehele grondstoffenvoorziening, en de flexibiliteit en verschuivingen daarin, nergens als een bepalende determinant. Hoogst merkwaardig voor een land dat het toch ook in de toekomst in belangrijke mate moet hebben van handel, transport en overslag, voordat het inkomen kan verwerven uit verwerking. Over wat we zelf als grondstof voortbrengen rept geen van beide genoemde nota's. Met name de landbouw en de agrificatie (de chemurgie zei men in 1920) zijn een blinde vlek. Ook de WRR-nota vergeet deze nationale speerpuntindustrie, die één van de grootste is. Zijn we zó afstandelijk bezig en zó gericht op wat anderen doen, dat we in ons enorme adviesnetwerk vergeten wat we zelf hebben? Als dat het geval is, moeten we het Ministerie van Landbouw en Visserij geluk wensen voor de wijze waarop het buiten dit woordgeweld weet te blijven en dus managementtijd overhoudt om te doen wat het denkt dat moet gebeuren.

In 1979 vindt een studiedag plaats van de Orde van Organisatiedeskundigen en -adviseurs over „de vennootschap Nederland". Het land wordt beschouwd als één onderneming, die werkt voor een mondiale markt. Het beleid van die onderneming wordt doorgelicht op verschillende aspecten: financieel-economisch beleid, productie- en marketingbeleid, onderzoekbeleid, samenwerkingsbeleid, sociaal beleid en managementbeleid. De studie kiest op basis van een analyse van de groeimogelijkheden, de toegevoegde waarde van de productie en de relatieve concurrentiepositie, voor het volgende industrieplan:

- veredelen van grondstoffen tot meer specifieke tussenprodukten en halfabrikaten. Ook de binnenlandse (vnl. agrarische) grondstoffen vallen daaronder;
- intensiveren van de zakelijke dienstverlening, met name ten behoeve van de industriële ontwikkeling elders in de wereld. Dit is een nevenactiviteit van de hiervoor genoemde en zij is bevorderlijk voor de activiteit die hierna wordt genoemd;
- productie in de machine- en apparatenindustrie en specialisatie in de overige verwerkende metaalindustrie;
- alsnog proberen een aandeel te veroveren in de markt van (duurzame) consumptiegoederen (de preadviseur dacht daarbij vooral aan goederen op basis van cellulose).

2) *Staatscourant*, 14 februari 1974.

3) Zie zijn inaugurale rede TH Twente, 1977. Westerterp geeft een overzicht van de gebruikte, de bekende maar niet ten volle gebruikte, en de onbekende technologieën om te komen van de bestaande ruwe grondstoffen tot de basisgrondstoffen voor de procesindustrie en vandaar tot de halfabrikaten en de hoogwaardige eindprodukten van deze industrie. Hij is ervan overtuigd dat er op grote schaal substitutie van grondstoffen zal plaatsvinden, een proces dat reeds nu in een aantal bedrijfstakken is waar te nemen. Van groot belang wordt de keuze van de nieuwe grondstoffen die ons land in het bijzonder zou willen gaan invoeren. Volgens Westerterps analyse is uit die keuze een programma voor de ontwikkeling in de procesindustrie af te leiden.

4) Het CERES-symposium vindt plaats in 1978. Een verslag vindt men in SMO-boek 13, uitgegeven in 1980. Het symposium leverde de overtuiging op dat agrificatie aan te wenden is niet zozeer voor energieproductie, maar voor het vervaardigen van specifieke chemische produkten. Het lijkt redelijk om te verwachten dat derivaten van cellulose, zetmeel en suikers met een hoge complexiteit economisch interessant zullen worden. Investeren in de nog matig ontwikkelde C5-ring-chemie die bij deze produkten behoort, zou interessanter zijn dan het vervolmaken van de goed ontwikkelde C6-ring-chemie die bij de petrochemie behoort.

Dit plan vertoont opnieuw veel overeenkomsten met het plan uit het WRR-rapport, zij het dat dit laatste voorbijaat aan de verkoopbevorderende mogelijkheden die samengaan met internationale zakelijke dienstverlening. In „de vennootschap Nederland” wordt het plan nog nader getoetst op kwalitatieve en kwantitatieve aspecten van de werkgelegenheid, verbruik van grondstoffen (als milieu-indicator) en de bijdrage aan de betalingsbalans. De uitkomst is dat aldus een goede „mix” van industriële activiteiten kan worden verkregen. Op de studiedag worden ook concrete aanbevelingen gedaan over het wetenschaps-, management- en marketingbeleid dat gericht moet zijn op dit industrialisatieplan. Die aanbevelingen zouden nog eens afzonderlijk moeten worden vergeleken met wat het WRR-rapport hierover zegt. Eén zaak is echter nu reeds duidelijk. De WRR is niet in staat geweest op deze beleidsgebieden ideeën te ontwikkelen die een belangrijk comparatief voordeel van ons land, nl. de aanwezigheid van een aantal grote en ervaren ondernemingen, uitbuiten.

Op dit moment zou men kunnen zeggen dat er in de loop van acht jaar voldoende overeenstemming is gegroeid om tot een keuze voor een industrieplan te komen. Het klimaat lijkt er rijp voor. De Commissie van Economische Deskundigen van de SER pleit voor een loonoffer en een verbetering van de rendementspositie van bedrijven als middel om de internationale concurrentiepositie van ons land te verbeteren en het evenwicht op de betalingsbalans te herstellen (juli 1980). De Industriebond FNV heeft de intern zeer moeilijk liggende en dus moedige discussie aangedurfd om werkgelegenheid vóór inkomensverbetering te stellen (juli 1980). De regering is in het oogstseizoen van haar oogstjaar aangeland. Het zou mij niet verbazen als het door de WRR geanalyseerde onderwerp een leidend thema voor de aanstaande verkiezingen zal worden. Langzaam zijn we wakker geworden en beseffen we dat het gevoel dat het nog steeds zondag is, fout is. De vraag is hoe we ons moeten organiseren om met een blijvende inzet een dergelijk plan waar te maken.

Pompen of verzuipen met walkapiteins

Sinds de oprichting van de WRR heb ik me afgevraagd wat het woord wetenschappelijk in zijn naam betekent. De installatiere de van Biesheuvel (zijn laatste regeringsdaad) gaf alle aanleiding die vraag te stellen, maar hij kwam er niet uit. Den Uyl, die bij zijn aantreden aankeek tegen een WRR waarvan hij aanvankelijk de taak en de samenstelling niet zo zag zitten, maakte het voor de toenmalige WRR ineens duidelijk. We konden over elk onderwerp schrijven wat we wilden, zolang de aanbevelingen maar hielpen de spreiding van inkomens, kennis en macht te bewerkstelligen. Dat is taal die iemand die in de industrie werkt, vertrouwd voorkomt, want zo spreekt de baas tegen hem.

Beleid maken is meer dan op de winkel passen, veel meer. Het is vooral kiezen. Soms is het voor een grote keuze staan, maar meestal is het een optelsom van vele, dagelijkse, ogenschijnlijk triviale keuzes. Vaak is het belangrijker bewust te kiezen om een schijnbaar voor de hand liggende actie na te laten, dan deze uit te voeren. Zolang er markten zijn, waarop afnemers van prestaties tot een tegenprestatie in geld bereid zijn, zal een ondernemer slechts blijvend winstgevend op die markt kunnen opereren indien hij iedere beweging van de markt opnieuw in een voordeelgevende keuze weet te vertalen. Ondernemen is net als politiek bedrijven: een zaak van professioneel aan de bal blijven. Eén misrekening en je zit er voor jaren naast. Nu meen ik, dat er markten zullen blijven voor goederen, diensten, arbeid en politieke ideeën. Ze zullen zich aanpassen onder de drang van onze maatregelen (via betaling in zwart loon of in natura, of andere vindingrijke ontsnappingen aan de gestelde regels), maar het blijven markten. Die bedient men niet met afstandbediening. Tijdens de voetbalwedstrijd is de betekenis van de o zo professionele coach zeer beperkt. Ik heb dan ook geen enkel vertrouwen in het door de WRR voorgestelde interventiekader voor het

door de overheid te voeren industriebeleid. Een gericht en specifiek overheidsbeleid, vormgegeven door een professionele regeringscommissie gesteund door sectorcommissies en een nationale ontwikkelingsmaatschappij als uitvoerend orgaan, combineren met een creatief bedrijfsleven, komt mij voor als het paren van een ezel en een trekpaard. Het ware ondernemerschap zal men voor al die commissies niet vinden; wellicht wel een paar walkapiteins die vroeg of laat bij alle controle die ook de WRR voor hun doen en laten inbouwt, zullen verbu-reaucratiseren. Met Van der Zwan kan men stellen dat initiatief ook in een bureaucratie wordt beloond, maar ik zou die stelling niet als een pleidooi voor méér bureaucratie willen verstaan. Het moet bijvoorbeeld toch duidelijk zijn dat men het ernstigste moet vrezen voor ons industriële speurwerk als „tool of management” en als basisinvestering voor de continuïteit van een bedrijf (en niet voor een gehele bedrijfstak), indien professionele sectorcommissies echte bemoeienis zouden krijgen met de „verdeling van het speurwerk”.

Wat stelt de WRR zich verder in een open economie als de onze, met een toenemend deel van de investeringen buiten onze grenzen en een groot aandeel van transnationale ondernemingen, in de praktijk voor van een „operationale toetsing (door een sectorcommissie) van algemene investeringsplannen”? In vele gevallen is de keuze toch slechts: hier wel of hier niet een investering aanvaarden. De keuze is niet: gegeven een bepaald investeringsbedrag dit voor het één dan wel voor het ander bestemmen; althans niet zolang er geen investeringsplicht bestaat (wat God en het CDA verhoede, als het menens is dat we nu in Nederland echt willen gaan industrialiseren). Shell Moerdijk kon of dáár komen waar het nu staat (hoewel dit vloekte met de uitgangspunten van de *Tweede nota ruimtelijke ordening*) of ten noorden van Antwerpen. Zo eenvoudig is de keuze voor de overheid, met of zonder regeringscommissie, of men dit nu aardig vindt of niet.

Ik ben het dus met Kolnaar eens, die in zijn minderheidsadvies stelt dat men de mogelijkheden van de overheid voor een specifiek industriebeleid niet moet overschatten, althans niet zolang men tevens uitspreekt dat die overheid verre moet blijven van de feitelijke ondernemersverantwoordelijkheid. Dat inzicht, van hem en mij, komt niet voort uit wetenschappelijke kennis, zoals het VNO beweert, maar is een politiek standpunt. Ik heb geen behoefte om wat politiek is in schijn te depotitiseren door het wetenschappelijk te noemen. Stelt men met de WRR dat de overheid slechts bij uitzondering zelf moet gaan ondernemen, dat werkgeversorganisaties niet in staat zijn gezamenlijk de verantwoordelijkheid voor investeringsbeslissingen per sector (branche) te dragen en dat van werknemersorganisaties niet mag worden gevraagd dat zij medeverantwoordelijkheid dragen voor ontslag, dan is het in mijn ogen politieke onduidelijkheid scheppen om de overheid met regerings- en sectorcommissies op te zadelen, die verantwoording zouden moeten dragen voor een specifiek nationaal industriebeleid. Zulke commissies komen of koud te staan omdat er omheen wordt gelopen of de „objectieve, professionele leden” ervan blijken zich te ontpoppen als belangenbehartigers, als enige mogelijkheid om hun werk effectief te kunnen doen.

Maar, de WRR verwerpt ook een a-priori-geloof in het heil van het particuliere initiatief. Nu heeft dat in ons land ook een twijfelachtige staat van dienst. Hele bedrijfstakken hebben het laten afweten, vaak door een gebrek aan visie en volharding. De scheepsbouw is een voorbeeld. De apparatenbouw, die enorme kansen heeft gehad bij de opbouw van onze procesindustrie, is een ander voorbeeld. Twintig jaar geleden, toen de ontwikkeling van Europoort volop in gang was, vroeg een grote scheepsbouwer één procesingenieur omdat hij daar een markt voor kilo's staal zag. Een gesprek tussen hem en Delftse hoogleraren in de proceskunde was zo teleurstellend voor de laatsten dat ze hun afstudeerders afraadden daar te solliciteren. We hebben er weinig voor over gehad om echt in kennis en kunde te investeren, buiten de landbouw, de veeteelt en de (bulk-)chemie om. We pikten voornamelijk door ons comparatieve voordeel van een grote haven te

benutten, ons deel mee van de naoorlogse economische groei, in de chemie en metallurgie, in de fabricage van tussenprodukten, met een geringe marktspecialisatie en met een geringe toegevoegde waarde. De WRR stelt ons dilemma juist. We willen niet morrelen aan de uitgangspunten van onze gemengde economische orde, maar onze recente geschiedenis maakt dat het a-priori-geloof in het heil van het particuliere initiatief niet erg groot is. Te vaak werden de werknemersorganisaties in een te laat stadium bij reorganisaties, sluitingen of fusies betrokken. De slagvaardigheid op veranderende markten liet te wensen over. Tijdig ingrijpen door het controlerend orgaan van de particuliere zelfstandige onderneming, de aandeelhoudersvergadering, blijkt vaak te veel te eisen van dit college. De gedachte wint veld dat er naast eigendomsrechten en -plichten voor de kapitaalverschaffer ook plichten en rechten zijn die voortkomen uit een sociaal eigendom van hen die jaren hun arbeid aan de onderneming gaven. Ongebreidelde verzoeken voor overheidssteun door zwakke bedrijven zijn te vaak opgevolgd, waardoor gezonde concurrentieverhoudingen teniet zijn gedaan en het besef dat in een gezonde economie bedrijven ontstaan en overlijden is uitgehold; wellicht hebben we door dit toe te laten nog het meeste gemorrel aan onze economische orde. Offers van werknemers, zoals door de Commissie van Economische Deskundigen van de SER voorgesteld en door de Industriebond FNV ter discussie gesteld, zullen alléén door de vakbonden aanvaard kunnen worden als duidelijk is wat daar tegenover staat.

Om onder deze omstandigheden te komen, zoals de WRR doet, met een voorstel de zaak nu maar te depolitiseren en het over te laten aan een regeringscommissie en sectorcommissies van professionele walkapiteins is in mijn ogen een illusie. Het werkt niet. Onlangs probeerde ik te analyseren hoe slagvaardigheid en aanpassingsvermogen zich verhouden tot democratische en politieke controle. Ik schreef toen: „Is de angst van de verstarring en een gebrek aan aanpassingsvermogen groot, dan zoeken we oplossingen in het commissariaat, de regeringscommissie of de drost. Het Commissariaat voor Industriererving, de Industrial Development Authority Ireland en het Gesellschaft für Wirtschaftsförderung in Nordrhein-Westfalen mbH kregen vrij grote bevoegdheden om hun taak, industriële vernieuwing te bewerkstelligen, waar te maken. Zij gaan zich of als zelfstandige ondernemingen gedragen (waar natuurlijk een politieke reactie op volgt) of ze worden meer en meer aan banden gelegd, ten koste van het streven ons aanpassingsvermogen op een bepaald terrein te vergroten. Het laatste overkwam de Nederlandse Herstructureringsmaatschappij die van EZ nooit heeft mogen onderne- men” 5).

Het voorstel van de WRR zal dus in mijn ogen bij invoering op korte termijn leiden tot een te grote zelfstandigheid van de commissie en haar raden, zodat er een politieke reactie volgt waarvan zij niet af te schermen zijn, want de maatschappelijke belangentegenstellingen (die we met de WRR-voorstellen *niet* oplossen) zijn te essentieel, of de commissie en zijn raden verbureaucratiseren. Kortom, de WRR vergat zijn eigen dilemma: men kan niet depolitiseren wat politiek is.

Hoe verder?

Hoe dan wel verder? Ik meen dat de grondwetswijzigingen van 1922 en 1938, die de instelling van vaste colleges van advies en bijstand aan de regering met een wettelijk omschreven mate van verordenende bevoegdheid mogelijk maken,

nog steeds het juiste aangrijppingspunt bieden. Daarmee bedoel ik niet dat de pbo zoals zij is gegroeid — het functioneren van de SER en van het stelsel van (hoofd)productschappen en bedrijfsschappen — nu geschikt is voor dit doel. De SER, zoals hij nu is zal „Quadragesimo Anno” niet overleven en de schappen hebben nog een te grote culturele erfenis van de corporatieve idee die de Duitse bezetting erin bracht. Bovendien zou het onwijs zijn bij zulk een verscheidenheid van industriële activiteit het geheel te willen passen in één allesomvattend model. Dat is mijns inziens ook niet nodig, als men de drie of vier zeer verschillende sectoren kent waarop we ons voor de toekomst bij uitstek willen richten. Nu ze in China een beetje op Mao Tse Tung zijn uitgelezen, kunnen wij ons best permitteren te onderzoeken welke kracht er zit in zijn uitspraak dat men vele bloemen moet laten bloeien.

Het is zeer te betreuren dat de WRR om dit politiek zeer gevoelige onderwerp van de maatschappelijke basis van het industriebeleid heenloopt, althans geen enkele aanzet geeft om in deze materie, waarin we wellicht het meest durf en visie behoeven, de gegroeide patstelling te doorbreken. Al jaren zoek ik het forum van een creatieve benadering van dit onderwerp, dat door de werknemers tijdig aan de orde is gesteld maar te veel als breekijzer is gehanteerd en door de werkgevers naar mijn mening te bevangen en te angstig wordt benaderd. Het is mijn overtuiging dat een industriebeleid met haar lange responstijden, met de gevolgen die dat heeft voor werkgevers en werknemers, niet bestendig is te voeren door een regering met een gemiddelde zittingsduur van twee jaren, indien niet de basis voor dat beleid wordt gelegd in vaste colleges van werkgevers en werknemers samen. Ik meen dat de limitatieve opsomming in de wet van de onderwerpen waarvoor de pbo verordonnerende bevoegdheid heeft, uitbreiding behoeft ten aanzien van:

- het vaststellen van indicatieve meerjarenplannen voor het gebied dat het betreffende college bestrijkt, niet als contract maar als een middel om een voortgangscontrole mogelijk en bespreekbaar te maken;
- het recht om waar dat naar het oordeel van het college nodig is in aandeelhoudersvergaderingen voorstellen te doen voor verbeteringen in het functioneren van de onderneming;
- het aanwenden van een budget van gemeenschapsfondsen ten behoeve van de industriële ontwikkeling in het gebied dat het college bestrijkt.

Voor het overige dekt de wet mijns inziens reeds alle andere van belang zijnde onderwerpen, zij het dat de pbo zoals deze nu functioneert, daarvan slechts in geringe mate gebruik maakt.

Ik begrijp dan ook niet waarom de WRR deze oude schoenen zonder werkelijk nader onderzoek weggooit en ons voorstelt terug te gaan naar het klompentijdperk van het begin van de industriële revolutie, waarin de expert het alléén voor het zeggen had. Indien de WRR zou denken dat hij door een klomp aan te bieden schade in de porseleinkast van onze sociale verhoudingen zou kunnen voorkomen, is dat een misvatting. De regering zou niet moeten wachten de WRR te verzoeken andere oplossingen voor het vóórbereiden en uitvoeren van een industriebeleid uit te werken.

W.J. Beek